

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - קרית הבעש"ט פתח תקוה

"להבדיל... לאתת ולמועדים ולימים ושנים" (בראשית א', י"ד) (תכלית המאורות)

בבריאת המאורות ביום הרביעי, מובאים חמשה פסוקים המתארים את בריאת המאורות ואת תכליתן. ונראה שבפסוקים אלו ישנו מספר כפילויות, ומתעוררות כמה שאלות בענייני לשון ותוכן.

(יד) ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה, והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים. (טו) והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ, ויהי כן. (טז) ויעש אלהים את שני המאורות הגדלים, את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים. (יז) ויתן אתם אלהים ברקיע השמים, להאיר על הארץ. (יח) ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך, וירא אלהים כי טוב.

שאלות לשון, נוסח ותוכן

- א. בפסוק י"ד נאמר - 'יהי' ביחיד, ואילו בפסוק ט"ו - 'והיו' ברבים?
- ב. בפסוק י"ד - 'מארת' חסר בלי וי"ו, ובפסוק ט"ו - 'למאורות' עם וי"ו. ובפסוק ט"ז שוב - 'והיו למאורות ברקיע השמים'?" אמנם התכלית בשני הפסוקים אחרת בפסוק י"ד: "להבדיל בין היום ובין הלילה", ואילו בפסוק ט"ו: "להאיר על הארץ", אך היה אפשר לצרף אותם יחד בפסוק אחד. והיה אפשר להביא את שלושתם ביחד בצורה זו: "ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה, והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים. והיו להאיר על הארץ ויהי כן".
- ד. למה צריך להוסיף את המילה - 'והיו' לפני כל תכלית? לפני התכלית הראשונה בפסוק י"ד - 'יהי', לפני התכלית השנייה שבהמשך פסוק י"ד - 'והיו', ולפני התכלית השלישית בפסוק ט"ו שוב - 'והיו'?
- ה. מה ההבדל בין המטרה של: "להבדיל בין היום ובין הלילה" שבפסוק י"ד, לבין המטרה של: "להאיר על הארץ" שבפסוק ט"ו.
- ו. 'מלבי"ם' שואל, למה בפסוק י"ד נאמר: "להבדיל בין היום ובין הלילה", ואילו בפסוק י"ח נאמר: "ולהבדיל בין האור ובין החשך".

כפילויות

- ז. בפסוקים י"ד וט"ו מופיעות שלושת המטרות של המאורות שהן: להבדיל, לאותות וכו' ולהאיר. ואילו בפסוקים י"ז וי"ח המטרות הן: להאיר, ולמשול, ולהבדיל. המטרה הראשונה והאחרונה באים בסדר הפוך, ואילו המטרה האמצעית שונה בשתי הרשימות, ברשימה הראשונה המטרה היא - לאותות ולמועדים ולימים ושנים, וברשימה השנייה המטרה היא למשול.
- ח. בין שתי רשימות אלו מופיעה בפסוק ט"ז רק תכלית אחת - עניין ממשלת היום והלילה - 'את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים'. ויש להבין את מהות ענין זה של ממשלה, שלא מוזכר בפסוקים י"ד - ט"ו, אך כן מוזכר בפסוק י"ח - 'ולמשל'.

רעיון מרכזי

נראה, שבפסוקים אלו יש תיאור של בריאת המאורות הכולל שלושה שלבים, הבאים לידי ביטוי במילת מפתח השונה בכל אחד מהשלבים. השלב הראשון מפורט בפסוקים י"ד - ט"ו, ומתואר בפעלים - 'יהי' או 'והיו'. השלב השני מפורט בפסוק ט"ז, ומתואר בפועל - 'ויעש'. השלב השלישי מפורט בפסוקים י"ז - י"ח, ומתואר בפועל - 'ויתן'.

נפתח את הברור, במהות התכלית של - למשול, ומזה נגיע להסבר החלוקה לשלושה שלבי בריאה.

"ולמשל ביום ובלילה" (פסוק י"ח) - תכלית זו המופיעה בשלב השלישי מקבילה לתכלית המופיעה בשלב הראשון: "והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים". ומכיוון שבשתי התכליות האחרות שבשני שלבים אלו, והן: להאיר ולהבדיל, ישנה זהות, נראה לומר, שישנה גם זהות בין התכלית של 'למשל' לבין התכלית של: "והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים", והתורה קיצרה בלשונה בפסוק י"ח ואמרה רק - "למשל", אך התכוונה שהממשלה תבא לידי ביטוי בפרטים המובאים בפסוק י"ד שהם - 'לאתת ולמועדים ולימים ושנים'. ואז נקבל שלש תכליות זהות, המובאות הן בשלב הראשון והן בשלב השלישי. ואפשר למצא סעד לרעיון זה בדברי 'רמב"ן' שאומר: "ואמר 'ולמשול ביום ובלילה'... והממשלה הוא מה שצווה 'והיו לאתת ולמועדים'".

ומהי הזהות בין תכליות אלו? נסביר זאת ע"י הגדרת המונח - 'מושל', כגורם שקובע ומכתיב לאנשים דרכי התנהגות. ומבחינה זו, גם למאורות מתאימה ההגדרה - 'מושל', כי הם מכתיבים לאדם דרכי התנהגות, וכמו שמפרט רש"י: 'לאתת' - כאשר המאורות לוקין זה סימן רע לעולם, ומסמן לאנשים שאינם מתנהגים בצורה ראויה, וצריכים לתקן את דרכיהם. 'ולמועדים' - עתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה, והלבנה היא שקובעת להם מתי יש לחוג את חגי ישראל. 'ולימים' - החמה משמשת חצי יום, והלבנה משמשת חצי יום, וביחד יום שלם, וכך האדם יכול לנהל את חייו על ידי חלוקת הזמן לימים. 'ושנים' - על פי מהלך השמש קובעים את שנת החמה, ועל פי הלבנה קובעים את שנת הלבנה, וע"י התאמה ביניהם ע"י שנים מעוברות, קובעים את חלוקת הימים לשנים, וחלוקה זו מסדרת לאדם את התנהגותו בעניינים שונים. ובזה ענינו על שאלה ח', ועל החלק השני שבשאלה ז'.

"את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה" (פסוק ט"ז) - על פי הנ"ל נסביר, שבשלב השני, שלב העשייה, מוזכר רק עניין המושל, ולא שני העניינים האחרים. כי שני העניינים האחרים של: להבדיל ולהאיר, אינם צריכים עשייה ותיקון מיוחדים, וברגע שה' אמר 'יהי' או 'והיו', מיד - 'ויהי כן' והם נהיו, והיה בעצם מהותם שהם מאורות את היכולת, גם להבדיל בין היום ובין הלילה, וגם להאיר על הארץ. אך בכדי למשול על הארץ, שתהיה בהם היכולת לקבע את האותות, המועדים, הימים והשנים, אין זה מספיק שהם מאירים, אלא צריכים תיקון נוסף, שבה לידי ביטוי ע"י הפועל - 'ויעש', שמשמעותו - תיקון, ותיקון זה מכשיר אותם למלא את התפקידים הנוספים הללו.

לפי זה נבין מדוע בתכלית הראשונה של - 'להבדיל' מופיע שם העצם - 'מאורות': "יהי מארת ברקיע השמים", וכן בתכלית השלישית של - 'להאיר' נאמר: "והיו למאורות ברקיע השמים", כי שתי תכליות אלו נעשות ע"י עצם זה שהם מאירים. אך בתכלית השנייה של: "לאתת ולמועדים ולימים ושנים" לא מופיע שם העצם - 'מאורות', כי כדי למלא תכליות אלו לא מספיק שהם מאירים, אלא הדבר תלוי בסיבוב המאורות וביחסם לכדור הארץ. ובזה ענינו על שאלה ג'. ולפי הנ"ל נסביר את שלושת השלבים בבריאת המאורות:

שלב ראשון - בשלב הראשון ה' בורא את המאורות ע"י אמירת הפעלים **'יהי'** או **'ויהי'** (שמופיע פעמיים). וכל שלושת הפעלים הללו מתייחסים למילה הראשונה - **'ויאמר'**, כאילו היה כתוב: **"ויאמר אלקים יהי מארת... ויאמר אלקים ויהי לאתת... ויאמר אלקים והיו למאורות..."**. בשלב זה, המאורות הללו מקבלים את היכולת למלא את שלושת התכליות שלצורכם הם נבראו, ולכן צריך לכל תכלית לומר בנפרד את הפעלים הללו - **'יהי'** או **'ויהי'**, כי כל תכלית כזו היא תכלית נפרדת, ושונה מהאחרת.² ובסוף שלב זה נאמר: **"ויהי כן"**, לומר שכך אכן נוצרו הוויות אלו ע"י האמירה כשלעצמה. **ובזה ענינו על שאלה ד'.**

שלב שני - שלב זה מתאר את תיקון המאורות למלא את תפקידם כמושלים, ויכולו לשמש לאותות, למועדים לימים ולשנים, ולכן מופיע הפועל - **'ויעש'** שמשמעותו תיקון, ומופיעה רק התכלית האמצעית של ממשלת היום וממשלת הלילה.

שלב שלישי - לאחר שהמאורות נוצרו, ה' ממקם אותם במקומם המדויק ברקיע השמים, בכדי שיוכלו למלא את המטרות שבשבילן הם נוצרו. כי רק מיקום מדויק של השמש והירח ברקיע השמים, ומיקום מדויק של שניהם ביחסם לכדור הארץ, מסלול סיבובם ומהירות סיבובם, יתן את התוצאה המבוקשת בכדי למלא את יעודן, ולכן שלב זה פותח בפועל - **'ויתן'**.

ונסביר על פי הרעיון הנ"ל שאלות נוספות המתעוררות בפסוקים אלו:

"יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה" (פסוק י"ד) - שאלנו, מדוע נאמר כאן ביחיד - **'יהי'**, ואילו בשתי התכליות האחרות נאמר - **'ויהיו'** ברבים? ואפשר לומר, שלשתי התכליות האחרות זקוקים לשני המאורות, ולכן כתוב בהם - **'ויהיו'** ברבים. שהרי, לארבעת הפרטים שבתכלית השניה צריך את שניהם: **'לאתת'** - שהכוונה בו על ליקוי מאורות, יכול להיות בשניהם. **'למועדים'** - תלוי בעיקר בלבנה, אך גם השמש קובעת באיזה מועד יחול חג הפסח, ועושים זאת ע"י עיבור השנה. **'לימים'** - על פי שניהם, וגם **'לשנים'** - קובעים על פי שניהם, כדלעיל. וכן התכלית השלישית - **'להאיר על הארץ'** - שני המאורות מאירים על הארץ. אך בכדי **'להבדיל בין היום לבין הלילה'**, לא צריך את שניהם, מספיק שהשמש תזרח ביום, ובלילה לא יראו אותה, ונדע להבדיל בין היום ובין הלילה, גם אם אין לבנה, וכמו שידועים להבדיל בין היום ובין הלילה, בימים שהלבנה מכוסה, ולכן נאמר בזה - **'יהי'** ביחיד, כי מספיק קאור אחד והוא השמש. **ובזה ענינו על שאלה א'.**

"לממשלת היום... לממשלת הלילה" \ **"ולמשל"** (פסוקים ט"ז וי"ח) - יש השואלים על הכפילות שבפסוקים אלו, אך לפי ההסבר שמדובר כאן בשלושה שלבי בריאה, מתברר שאין כאן כפילות אלא כל פסוק מדבר על שלב אחר.

"מארת" \ למאורת" \ "המארת" (פסוקים י"ד, ט"ו, ט"ז) - יש השואלים, מדוע בפסוק י"ד נכתב - **"מארת"** חסר בלי וי"ו. ואמנם, בפסוק ט"ו מופיע - **"למאורת"** מלא, אך בפסוק ט"ז שוב מופיע - **"המארת"** בצורה חסרה? ואולי אפשר לומר, שפסוק י"ד מדבר רק על התכלית הראשונה של - **'להבדיל'**, ועדיין התכלית של המאורות חסרה, ולכן נאמר חסר בלי וי"ו. אך בפסוק ט"ז שכבר מדובר על התכלית השלישית והאחרונה, לכן נאמר - **"למאורת"** עם וי"ו. אך שוב, בפסוק ט"ז מדובר על הצורך לעשות פעולה נוספת של תיקון לענין הממשלה של המאורות, לכן כתוב שוב - **"המארת"** בצורה חסרה, להדגיש שהמילה **"ויעש"** באה ללמדנו, שה' בא להשלים בזה את החסר בהם. **ובזה ענינו על שאלה ב'.**

"להבדיל בין היום ובין הלילה" \ **"להאיר על הארץ"** (פסוקים י"ד, ט"ו) - לכאורה, נראה ששתי המטרות הללו די דומות, כי ע"י הדרך שבה הם מאירים על הארץ, אנו יודעים גם להבדיל בין היום ובין הלילה. אך, בהחלט אלו שתי מטרות שונות. כי המטרה של - **'להאיר'** היא שיהיה אור לצורכי הקיום של האדם והעולם. אך הרעיון של - **'להבדיל בין היום ובין הלילה'**, נצרך גם להרבה עניינים שקשורים לתורה ומצוות: יש מצוות הנוהגות דווקא ביום וישנן שנוהגות דווקא בלילה, תפילות, קרבנות, ההבדל בין לימוד תורה שבכתב שהוא ביום לעומת לימוד תורה שבע"פ שהוא בלילה, ועוד.² וכן, בכדי להבדיל בין היום ובין הלילה מספיק שיאירו בשמים, ואנו נראה את השינויים בשמים ונדע מתי יום ומתי לילה. אך המטרה השנייה שהם יאירו על הארץ. **ובזה ענינו על שאלה ה'.**

"להבדיל... לאתת... להאיר" \ להאיר... ולמשל... ולהבדיל" (פסוקים י"ד - ט"ו, י"ז - י"ח) - מדוע סדר התכליות שבשלב השלישי הפוך מסדר התכליות שבשלב הראשון? **ואולי, יש לומר**, שבשלב הראשון התכליות מסודרות לפי סדר החשיבות בעולמות העליונים. בתחילה התכלית של - **'להבדיל'**, כי היא קשורה לתורה ומצוות, כמו שראינו שגם בשמים כאשר משה רבנו עלה לקבל את התורה, היה הבדל בין יום ולילה לגבי מה שה' לימד אותו. לאחר מכן, הענין של האותות שהם אותות שמים על התנהגות בני אדם, וכן מועדים ימים ושנים, שקשורים במידת מה לקיום מצוות. ורק במקום השלישי ענין - **'להאיר על הארץ'** שהוא צורך פיסי קיומי של האדם והעולם. אך בשלב השלישי, שבו ה' נותן את המאורות ברקיע השמים, התכליות מסודרות לפי צורך האדם מהדבר הגשמי ביותר עד הדבר הרוחני ביותר. **ובזה ענינו על שאלה ו' של 'מלבי"ם'.**

וב'העמק דבר' מסביר, שהסדר כאן הפוך, והטעם לכך פשוט. שברגע הראשון שתלה הקב"ה אותם ברקיע מיד האירו על הארץ. אבל עדיין לא פעלו בממשלתם עד שהתחילו במהלכם. ובהליכתם פעלו בארץ, אך עדיין לא הבדילו עד הערב. ולכן, בפסוקים י"ז - י"ח נאמר קודם להאיר, ואח"כ למשול ורק לבסוף להבדיל. **ובזה ישנה תשובה על החלק הראשון שבשאלה ז'.**

"להבדיל בין היום ובין הלילה" \ **"להבדיל בין האור ובין החשך"** (פסוקים י"ד, י"ח) - הסברנו לעיל, שהצורך להבדיל בין היום ובין הלילה הוא צורך ברמה הרוחנית יותר הקשורה לתורה ומצוות. ונוכל לומר, שההבדלה בין האור ובין החושך היא צורך גשמי יותר, הנצרכת לחיי האדם ולקיום הצומח ולהתפתחותו. ולפי זה נוכל לומר, שבשלב הראשון שהוא השלב הראשוני הרוחני, שבו אמר אלקים שכל התכליות הללו יהיו, לכן מובאת ההבדלה בין היום ובין הלילה, שקשורה יותר לתחום הרוחני. ואילו בשלב השלישי שאלוקים נותן את המאורות כל אחד במקומו, בכדי שימלאו את תפקידם לצורך האדם, זהו שלב שמבטא ענין גשמי יותר, לכן מובאת ההבדלה בין האור ובין החשך, הבדלה שקשורה יותר לתחום הגשמי.

לע"נ הנרצחים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החללים, תשועת ה' כהרף עין.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ: ר' ישראל יצחק בן יעקב קנר ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

ולע"נ אחי היקר ר' גרשון מאיר אינגבר ז"ל שנלב"ע בחוה"מ פסח תשפ"ה

עברנו ללמוד כזית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להלכסרף גם דרך הזום, לפרטים נא לפנות למייל למטה.

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת פסחים. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0545398058. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון צמייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net